

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Укус мокраће

Безе Бордаш

Поред редовне плате, запослени су имали право на педесет килограма шећера годишње, а стручни радници, чиновници и инжењери на чак сто килограма. Толико су добијали и градски чешњаци, бележници, директор водопривреде Вечен, доктор Ковач за своје теренске визите, директор Секељ за руковођење гимназијом и Зауер за популаризацију шећерне репе.

Зауер се јавио зближено са Вајсовима. Не само због ополности да је подучавао њихову децу тенису, него и захваљујући експериментима. Већ је имао на располагању два стакленика у оквиру шећеране, што је допринело успешном истраживању репине пиле. Истину, све се открило случајно, али и као резултат његове нештине посматрања.

Надзорник парцеле је, шпане, једном приликом забринуто показао директору Вајсу листове репе прекривене пиллом. Постањало се питање да ли се плантажа може спасти или ће морати да се проре. Директор је због тога био веома забринут, само је брисао чело својом белом марамицом, ознојан као фабрички вотао.

– Склопите ми то испред очију – рекао је јетко надзорнику, и чим је овај отишао, патрио се телефоном да позове акционаре и зашита их за савет.

Надзорник је понео листове репе са собом, а пошто није знао шта би са њима, напуштајући парк директорове пиле, баца их живици у економском дворишту. Зауер је управо долазио са тениског терена са Вајсовом децом, и надзорник му се повалио, држећи се за главу. Зауер примети како ковошке штрпају листове, док морке кљуцају шишу са њих. Вајс, кога је затекао како вези од узрујаности, на ту вест озарено затрепће.

– Да пробам! – рече, након што му је Зауер изнео своју идеју, и одмах издаде наређење да се све морке похватију и оставе прено ноћи без хране. Сутрадан су их, под будним оком надзорника, полако терали прено засица, док су ове темељито чистиле листове. Већ следеће године подигнута је читава фарма за њих. Ово се показало бољим решењем од било којег прешарата, па чак и од баријум-хлорида, који су крајем априла и почетком маја велики прокивољачи набављали на цаклове. На пример, за осамдесет хектара је Алисиа Кохан требало триста килограма, а за гасиштва Дунајерског, Војновића и Ледерера и много више.

Изгледа да су и нова испитивања доктора Ковача поткрепиле његову претпоставку да се у граду повећава број дијабетичара.

– Кроз вене моје пацијенте вода протиче као кроз цев – обавестио је доктор Зауера. Иако још није видео неку везу, знао је да, ако човек уноси превише слатког, онда добија “болест преогтерећења шећером”. Пошто болест подразумева губитак течности, прво је експериментисао са таблетама угља, али без много успеха. Онда је пробао са криљу корњаче. Негде је прочитао да у њој има веома мало шећера и помислио је да би могла да сакупи вишкове. Чак је разговарао са Вилхелмом, који је знао да нахвата и по туце корњаче на дан, у врбаци на обали канала. Излазио је у зору јер је знао да, корњаче раво крећу у пољ.

Доктор Ковач је, мада полутајно, наставио да експериментира. Својим пацијентима је смањило оброне хлеба, кромпира и пиринича и заменио их храном богатом протеинима. Храну која садржи угљене хидрате смањено је на 150 грама дневно, док се у саваторијумској кухињи кувало више меса, млена и јаја. Када је ово рекао Зауеру, професор се сетио да Алисиа Кохан по истом режиму храни своје псе. Одлучили су да скину до ње и затраже књиге из којих је то научила. Истог дана су се финансијером одвезли до Велике пустаре, али

госпођу Кохан нису затекли код куће. Сазиали су од Флоре да је службено отпутовала у Рајеву.

– Није рекла да иде на пут – чудно се доктор Ковач, на шта је девојка тактично и домишљато одговорила.

– Господо, треба да знате да је код нас обичај да се о послу прича тек после муштулуга.

После извесног оклевања, девојка је била вољна да покаже доктору Ковачу књиге, како није разумела зашто је то тако хитно. Док су доктор и девојка били заузети књигама, Зауер је изашао напоље и предузео бизниски експеримент у врту. Сакривши се међу жбуње да га служавке не виде, помокрио се на подножје краста, мотрећи шта ће урадити две разгране вишње. Ништа се није десило. Потом је ушао у штапу и наредно зренастом коњушару, који је баш био донео коњима воду, да се помокри на циглани зид штапе. Лајош је прекинуо да господин професор не заклена тако нешто од њега, јер би га могле видети служавке, које би га онда задривале до краја живота. Међутим, Зауер је остао неумољив, а када се издерео на њега: “Пудаче, само желим да видим твој шећер!” коњушар се упуцало и одмах признао да му га послуга редовно дотура, да још увек има у резерви једну штапину, али за то господарица не сме да зна, јер ће он она остати без посла.

– Код куће имам шесторо деце, шта ће бити са њима? Најрадије бих га вратио, само немојте да ме терате да... – кукао је, питајући се у себи ко ли га отпоришарио.

– Ако нећеш да оставиш без посла, онда уради оно што сам рекао – хладно нареди Зауер, и коњушар већово приступи вршењу мале вужде, док су пси, осетивши мирис мокраће, почели да је лижу.

– И ником ни речи, јеси ли разумео? – нареди му Зауер.

Ма какве прве речи, коњушар је умирао од стида, пошт девојке на росљу. На путу кући, Зауер је испричао доктору шта је установио, на шта је овај одмах окренуо запрегу назад. Професор замолу Флору да му позајми ову стручну књигу, речивши да не може да пронађе своју. Флора је осећала да постоји нека позадина ове молбе и, мада није знала шта је у питању, пристаде. Професор јој је од првог дана био симпатичан, а у ушима су јој одзвониле мајчине речи током једног кошцрта: – Кхери, то би био пран човек за тебе.

И сада је професорово лепо лице и високо чело било пресудно да му изађе у сусрет.

За то време, доктор Ковач је отишао у доњу кухињу и наредно служавкама да набаве општинско душт-физаша коленико је њих. Када су свих пет девојка добиле по једну теглу, стигло је још једно упуштво:

– Свака од вас вена се помокри у своју теглу, па ми их једна по једна донесите да изашем на њу више име.

Служавке су се згледале, али ниједна од њих није могла да пробори ни реч од страха. Доктор је већ чекао напаве испред кухиње, када се огласила Гулишца, матора девојка од четрдесетак година, чућећи над црљавом кофом са душт-физашом у руци:

– Господарица сигурно жели да утврди ко јој краде вино. Зато што оно остаје у пишањи пијањог човека.

– Зашто онда није почела од Лајоша, њему највећа носимо – дометне Жофија, којој је био поверен кључ од подрума.

Пошто тегле вису стале у ленарску торбу, све девојке су морале да их лично однесу у фијавер који је чекао испред палате.

(Одломак из романа „Врбова свирала“) Превена Драгиња Рамадански

ИНТЕРВЈУ: ИГОР ТОХОЉ, МОНТАЖЕР, РЕДИТЕЉ, ПРОДУЦЕНТ

Маргинализоване теме постају мејнстрим

На Палићу је синоћ отворено 32. издање Фестивала европског филма, који ће у нетакмичарском програму поклоничима седме уметности представити и десетак документарца у две селекције – Нови европски документарни филм и EcoDoc – које потписује монтажер, редитељ и продуцент Игор Тохољ. У оквиру фестивала биће премијерно приказано и остварење „Архетип“, чији су аутори Тохољ и Андрија Лекић, а главни јунак Петар Меселџија, новосадски сликар, илустратор и стрип аутор са амстердамском адресом, подједнако ценен и на европском и на америчком тлу.

● Иако је Петар Меселџија светки познат и признат уметник, „Архетип“ нема у примарном фокусу његово стваралаштво већ – туђу?

– „Архетип“ у фокусу има лични процес туговања кроз који протагониста пролази након губитка вољене особе. То је било веома важно за самоспознају, чак и за, на неки начин, стваралачки развој његове личности. Пред таквим искушењима отварају се до тада непознати аспекти постојања, свет има сасвим другачије значење а борба се одвија на више планова, већином је унутарња. Све заједно то одсликава човека и његов хабитус. Када је пар екселанс креативна особа у тој ситуацији, догађају се велике трансформације, и у овом случају креативни импулс и животи епан су били јачи. Меселџија се вратио, његов таленат је добио још један слој, генерисан животом.

● „Архетип“ је одличан пример како фотографија у једном документарном филму није и не мора да буде тек илустрација приче, „локривалица“, већ постаје равноправан актер. Да ли је то од почетка била идеја или се једноставно тако отворило током снимања филма?

– Фотографија у филму је постала визуелни еквивалент ликовном свету Петра Меселџије, посебан ентитет изван њега, достојан вредновања у естетском смислу. Повремено у опсервационом стилу, филм је снимљен од стране уметничког фотографа од каријере и стила, тако да слика има не само документаристичку фактографску улогу већ и надилаци примарну функцију и повремено трансцендира одржавајући посматрачки став редитеља, али има некад и функцију коментара, додатног значењског слоја, сама је предмет тумачења. То само сведочи о чињеници да врхунска уметност генерише креативне процесе на више нивоа. Директор фотографије и коредитељ филма Андрија Лекић је током две недеље живео са јунаком филма у његовој кући у Заандаму и постао део свакодневице, његовог животног окружења. Заједно су и одлазили на сликарска омиљена места, обилазили локације из прошлости, пропозили кроз још једну фазу сликарског опраштања од вољене особе и животног сапутника.

● Већ неколико година развијате документарни филм о „светском а нашем“ баритону Жељу Лукићу. Докле је стигао тај пројекат?

– Филм је још увек у фази снимања, недавно смо били на тродневном путовању у Берлину где смо у Филхармонији снимали наступ двоје Жељковић партнера, Дијане Дамрау и Јонаса Кауфмана, као и разговор са Дијаном сутрадан. Непосредно пре овога, редитељ Матеја Рацков је снимао игране сцене, реконструкције, на железничкој станици у Зрењанину, своцирање Жељковић почетака пре професионалне каријере оперског певача, када је био железничар. Окосницу филма представља рад на припреми опере „Фалстаф“, снимљен прошле године уочи премијере у опери у Висбадену. Најпросто, продукционо то је веома компликован пројекат, са доста локација, нарочито у иностранству, али у току су припреме за почетак монтаже. Нажалост, без потребног буџета, иако смо добитници на домаћим конкурсима – истина, у Филмском центру Србије из четвртог пута, после три различите комисије. Једноставно, буџетска средства на нашим фондацијама за филмску продукцију, почев од ФЦС, доста су редукована. Без веће подршке, због великих трошкова,

фото: прома

није могуће, рецимо, снимити сцене у Метрополитен опери у Њујорку, а Жељко Лукић је једини наш оперски солиста који још увек има уговор у овој оперској кући а такође и једини уметник из Србије који је тамо добио ангажман после неколико деценија.

● Селектор сте два програма документарног филма на Палићу – Нови европски документарни филм и Eco Doc. Може ли се извући неки генерални заједнички именитељ: шта је то што данас интересује ауторе?

– Различита су тематска интересовања – мноштво некад маргинализованих тема сад постају мејнстрим у филмској продукцији као и на програмима великих светских фестивала. Дobar документарни филм скоро увек у фокусу има одабраног протагонисту са којим се идентификујемо и кроз чију судбину се прелама и проблематика којом се филм бави. Тако се и персонализује оно што је важно за представљање на филмском платну. Заиста, аутори из ових двају селекције се интересују за многе теме, немогуће је направити сажетак од погубности друштвених мрежа по младу популацију преко одрживог развоја, одјена мигрантске кризе и интроспективних есеја. Увек је аутор некако у позицији да пројектује личност у свој документарца, своје опсеције, страхове, интересовања презентује кроз разне облике, све с циљем да добије одговор на питања која поставља.

● Хрватски документарни филм „Миротворац“ победио је у главном програму Пуле а исто се догодило и пре две године када је тријумфовао „Веће од трауме“ Ведране Прибачић. Да ли је то само питање жирија или је једноставно дошло време да се потпуно обрише та граница између документарца и биоскопских остварења. И какав је на том пољу ситуација код нас?

– Гледаоци су временом сезибилизирани на документарце јер могу да се идентификују са наративом укорењеним у стварности, који формално може бити веома разнолик. Вратио бих се на Палићки фестивал. Сада можда очигледно, али у то време свакако необично, пре десетак година, 2016, фестивала је отворио победник Берлинала – документарца „Пожар на мору“ Банфранка Росија а исте године је „Лифт“ добио Улрих Зајлд чији су филмови веома блиски документаризму, баш као и велики сегмент савремене продукције играног филма. Та граница је порозна и она се може сагледати у новој продукцији на многим филмским фестивалима. Код нас је проблем у томе што документарни филмови најчешће нису доступни најширој публици, јавни сервиси више немају термин за њихово приказивање, на биоскопском репертоару се нађу само најкомерцијалнији дугометражни документарни филмови, дакле, све се своди на фестивалску публику. У том смислу заостаје мо за развијеним земљама, нажалост без изгледне промене. Мирослав Стајић

СЛОВО О ПОЕТИ БЛАГОЈУ БАКОВИЋУ НА ИЗВОРУ ПИВЕ

Лице детета пуног вере у снагу и силу песме

Пише: Селимир Радуловић

Радосна је и пуна части прилика да природом намењених па издајубој кули венаца и лавора мог драгог пријатеља, сабрата, Благоја Баковића. Сећајући се, вели Гастон Башлар, ми сањаримо, сањарећи, ми се сећамо. Покушају, наиме, кроз неколико анегдотских ситуација, обасјати лице детета које нашег песника води кроз читав живот. С разлогом је речено да је детињство бунар бића, да нема ништа лепше од дивних мехураћа детињства и да тесто детињства расте читавог живота. Добро деце срце, вели Сергеј Кјернегор, душа која се развија, дух који се отвара, оверава, без остатка, колико би човек метафизички узрастао, када би, свакога часа, дете било његов господар.

Сагласно томе, ова реч има два дела – први је посвећен давном сусрету младог, трезорећег, песника из Бојишта и већ афирмисаног књижевниог критичара са српског почивања. Овај је беседник, наиме, у студентским и раним после-студентским данима, често боравио у Врбасу, у то време Титовом Врбасу, која, умало, по предлогу нашег песника, уместо у Врбас, није преименован у Титов Титов Врбас, код своје сестре, где сам упознао неколико дивних људи. Један од њих, у то време студент права, страшно загледао у свет песничтва, саопштио ми је, једном пригодно, док смо стајали, на корзоу, преко пута Дома културе, да би извесни млади песник хтео да ме упозна и да ми преда своју књигу. За пет минута ступио је према мном човек којег данас славимо. Држао је у рукама књишку, како он, почесто, именује збирку поезије, по сећању, реч је о другој збирци *Шапачева смрт*, саопштавајући да би волео да је прочитам и да му предочим властити критички суд. После су дошле нове књиге, па сам о једној од њих, дивно, говорио у Врбасу, у библиотеци; терајућ маж-на-конач, право је рећи, нисам се баш прославио. Сагласно томе, текст о њој упућен је, уз тошлу препоруку нашег песника, у катгу за смеће, а не на адресу уредништва *Књижевних новина*.

Првом делу излагања припада и једно од бројних путовања (у које су стала наша бројна путовања) два стасала српска песника у значај. Благоје је имао светосавску беседу у Херцег Новом, ја у Подгорици. С нама је, у завичај, у Пријеполу, кренуо и Самир Садикивић. Какав је крај приче било би логично да је четврти сапутник био Бранко Петровић. Пошто је било невреме, наш заједнички пријатељ, привредник Здравко Павићевић, понудио нам је нови луксузни аутомобил, који је, како је рекао, сигуран и по нашој мери. У ресторану *Колуба*, на углу Стражиловске и Цара Лазара, предао ми је кључеве, уз реч – резервоар је пул. Благоје се препуо и, сасвим мирно, изговорио – Здравчи, писца, ваљда, такав човек да неш послати на пут два српска песника, без шаре и дивара. Здравко је приговор привидно озбиљно и, без обзира на моје отађивање, очас, изашао из ресторана, вративши се, за пет минута, с лепим девизним панетом. Благоје је, мирно, одмерено изненадни прилог и узвратио – није бог-зна-шта (а било је!), али послушаће!

Кренули смо према Београду, будући смо договорили ниђење с Матијом. Наш песник је чуо да ми је, у то време, Матија поклопно прелепи шепир (поклон за њега који је усмерио к мени), па је причао о том гесту, нисистирајући на писам свестан важности уздарја. У једном тренутку ми је рекао да не би било лоше да и он нешто има од Матије, па макар га ја заговарао, док он не изведе операцију, поводом једног од Матијиних наливнера с његовог радног стола. Испричао сам то Матији, чим смо ушли у његов стан, рекавши, у шали, да буде опрезан. Устао је, очас, од стола, дограбио једно од наливнера – и свечано га уручио Благоју. Од Београда до Подгорице није било рампе, нафине, продавнице, где смо стајали, а да није, присутном свету, усхићено, говорио о дару којег је добио од човека који је опустошио предене српске песничке упросечености, *духовитог принца српског пешачтва*, како је Матију називао Борислав Михајловић Михиз. Видео сам, дакле, на делу, рад *мехураћа детињства* и крет детета из Бојишта које господари животом већ зрелог човека и песника.

У другом делу излагања указао бих на веру нашег песника (и детета у њему) у снагу и силу песме, у обављање речи *песника песника* да оно што *траје заснивају песници*, те да још *живи Христос*, да је *ту, да је присутан*. Наш песник, истински, верује да песма није само *дело уметности*, већ и *исконска функција човека*. Она је основни *облик*, ако хоћете и *извор облика*, речју *коленика историје*, у којој се смеђују магија слике, звука и ритма. У њој се све раздвојево саставља, у хераклитовском *једном и све*, у утиску да је *јединствени, вечни и неизмени живот све*. Није, без разлога, Рајнер Марија Рилке, последњи велики песник хришћанске цивилизације, запазио да се, у једној Хелдерлиновој песми, *стих заклања као судбина*. Зар се, на исти начин, не *заклања* стих у оном дугом, дугом, путовању мравца до Цариграда? Да подсетим – филозоф, који је укључио у математици, реч је о Денарту, *клањао се свету песме*, јер је горео да *заслужи небо*, да *буде нише петог човека*, да се, бар једном, *заљуља на покретном и крхом камени жеље за бесмртношћу*. Имао је свест о томе, баш као и наш песник, да нас језик, обогачен сликом, враћа у првотпо стање – у стање магије, јер *у мигољаве чинишце*, ако су *трагови искуства*, *премапују домете крљуштатског ума*.

Да кажем и ово – пре два десетећа мислио сам да песник, којег данас славимо, припада оној групи даровитих људи који не знају управљати својим даром. Да га властити дар, заправо, заробљава, да не зна да контролише његову *унутрашњу ватру* и, стрљиво, рестрирује врхушце његовог изненадног јуриша. Да нема свест о томе да се ни комад леда не може истопити док не дође време за то. Сад додајем – он, наиме, није човек знања јер је знање, без искуства, теологија лукавога, пена врста *могла изван главе*. Али сам, од њега, научио шта значи *мали правос* и да *Отац*, наш, од нас слабих и немоћних, тражи *мање*, а од снажних и сиљних *више*. И да је *Он чокот*, а ми *лоза*, *родљива*. Хвала му на томе. Том и таквом песнику, у времену, страпном, савременог глобалног мравњака, сред синих и непоретних колона, у којима се *назиру униформисани ликови који су заслешени паративом мравље и досаде среће*, *клањам се и овога часа!* ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Близанац времена
Ненад Шапоња
(Прометеј)

У новој збирци поезије Ненад Шапоња указује на чинишци да је љубав „битан индикатор наше душе“. „А душа и душевност јесу најчешће мера и простор у коме песничке слике препознају своју најстабилнију дејственост. Неко ће рећи – може да има у поезији и овог живота видљивог, и слика његових прозачних времена – али ја сам сигуран да оно што је најтрајније, а тиче се оног најнеухватљивијег, наше душе, дакле, постоји далеко иза буке и беса свакодневице. Да би се препознао простор душе, треба препознати праву вибрацију, треба властиту перцепцију усмерити спрам оних трагова магичног простора у којем душа може да траје. Све остало је далеко од видљивог, па и предвидљивог. Далеко од животних опсена које попут мехура од сапунице јури срећа наших детињстава. Они нестају, ти мехурићи, а наша радост се губи у туђим понижтавајућим вибрацијама. И тада ми се заправо почињемо лагано удаљавати од себе“, наводи песник.

Књига „Сенке и снови“ Васа Павковића (1953) – једног од наших најцењенијих литерарних стваралаца у последњих десетак година, чији се радни „распрострају“ кроз поезију, приповедку односно романеску прозу, књижевну критику све до критично-теоријских радова на пољу стрипа и књига о лептирима ових крајева – књига је изабраних песама које је изабрао, на мађарски превео и распоредио репомирани и вишеструко награђивани преводилац Илеш Фехер (1941). Већ ова чињеница је довољна да скрене пажњу знатижељних читалаца пошто су подухвати одабра и превођења савремене поезије, мада су изузетно важни и вредни, једнако тако ретки, такорећи раритетни, посебно када није реч о луком сабирању песама већ је у питању изванредно промишљен и прецизно реализован избор који твори козистентну, заокружену целину – као што је случај са овим извором.

Пише: Илија Бакић

Васа Павковић је у досадашњем опусу објавио десетак песничких књига које су настајале у вишедеценијском распону и биле посебне различитим тематским исходиштима односно биле исписане у различитим стилским кључевима. Као сваки ваљани стваралац, песник је из књиге у књигу трагао за аутентичном, самосвојном тачком из које ће посматрати просторе и времена свог целокупног постојања, телесног, емотивног и интелектуалног. Управо „захваљујући“ тој и таквој радозналости, Павковић је у више наврата, у различитим књигама, изнова и изнова промишљао поједине теме, бојећи стихове новостеченим са знањима и искуствима пошто су одрастање, стављање и сазревање полазни оквири његовог писања/певања.

За разлику од аутора који постоје и опстају у имажинарном, непромењивом „вечитом саду“, Павковићеви стихови прате и садрже линије протока времена, личног развоја, сазнавања и спознаје вредности и безвредности „великих истина“ и малог, свакодневног трајања са свим идеалима и заблудама на путу на недокучивом/непојмљивом али извесном крају животном. У низању стихова кристалишу се – без песничког посебног инсистирања или апострофирења/афектирања, у позадини неизглед битних а, у коначном свођењу, сасвим тривијалних, небитних опсена модерног живота: престижних луксуза и пролазних мода – темељне одређнице постојања јединке обдарене (или проклете?) осетљивошћу на чулне сензације, па спознају ситуација, деликатних финеса које се обављају у трену и нестају пред очима оних незаинтересованих, отупелих, заслешених трком за материјалним богатством или задовољењем хедонистичких прохтева.

Павковићеви стихови, пак, мисли су, емотивни „исечци“ једнаке способности да се – перекто у смерном сусрету са Природом као опозитом свеприсутне вештачке, урбане цунгле – запита „о смислу пролазних слика“, да доживи/разоткрије вертикалу свог живљења, од детињства преко младости до зрелог доба и у њој препозна грешке, услоне и падове. Тако се успоставља дубоко вишезначна веза између летова птица или лептира, дрвећа обавијеног, стегнутог немилосрдним бриљаном, између спарушеног корова по обалама река и прошлних љубавних веза или дивних дијалога са родитељима, веза мноштва заборањених речи и ћутања пред величанством тамних облака, мрза, рата, магла и тако све до коначног размишљања о језику као средству обмане. Ти тренуци/стихови самоспознаје, обојени шлеменим меланхолијом али лишени мелодраматске патетике, имају исцељујућу моћ јер измирују јединку са Природом и њених токовама, враћајући је тако у матицу животне снаге из које јединка обављаје своју радост што ће је надивети каква биљка или малени дажденик, као достојни наставаљачи те крхке али незауваживе, јединствене, душевне, анимистичке силе живота која се отелотворује у различитим облицима, једнако дивним и битним.

Илеш Фехер је, као пажљиви, проницљиви и предани читалац, изабрао песме које су посебне пролазности постојања (као једној од Павковићевићих поетских водила) и, уместо да их, како се то рутински ради, ређа по годинама објављивања, послужао их по сопственом осећају за песничко развијање и разраду појединих елемената ове теме, пратећи њену унутрашњу логику. Резултат овог напора је заокружена целина богата садржински и по значењским нивоима. Стога је презентована целина потпуно самосвојна, непоповљива и везана за дубоко лично доживљаје преводиоца који је, пре свега, истински уживалац у стиховима. Овај избор, овако како је конципиран и изведен, доказ је да је могуће – и потребно – креативно, активно читање поезије и њено темељно промишљање. Јер, стара је истина да „песма зна више од свог песника“ па су неке карактеристике поезије видљиве само даровитим, емпатичном читаоцима. ■

Тумане
Бошко Сувајић

(Културни центар Војводине „Милош Црњански“)

„Манастир Тумане као велику светињу Бог је објавио у нашем времену на свим странама света“, речи су игумана Димитрија. Назив овог, у православном свету врло значајног манастира, понела је у свом наслову песничка књига Бошка Сувајића. Њена композиција, међутим, указује на то да је реч о тематски слојевитој књизи, која представља промишљања како о прошлости тако и о актуелним догађајима, међу којима је и рат у Палестини. Збирка такође представља и својеврсни дијалог са песницима Бранком Радичевићем, Јованом Дучићем, Десанком Максимовић, Милодрагом Матицићем, али и са Васком Попом, а завршава се стиховима посвећеним брату Владану (*Име ти памте! анђели, брате, / во вечно време*). Тематска разноврсност, али и покушај да се, макар пером, заустави све оно што ремети равнотежу у овом свету, чине ову збирку актуелном, истиче Љиљана Николић.

Бошко Сувајић
ТУМАНЕ

ГОЛИ И ОБУЧЕНИ: ПИСЦИ И МОДА

Жуто на црној листи

Пише: Љубица Арсић

Иако се повезује са сунчевом светлошћу, златом и царском моћи, жуто је боја која у историји неумољиво носи негативну значење. Она је увек на ивици. Сија као сунце и истовремено подсећа на кисели лимун или отровну жуч љубоморе, како јој је пресудио Шекспир.

Као знак преварених и оних који варају, ова несрећна боја стварно је на лошем гласу, што потврђује језик нимало нежан према њој. На француском и италијанском, издајник је „жути“ док на енглеском уеллоу дог означава оног који кукавички подвиге реп и зажди иза првог ношка. Поменимо и уеллоу пресс као назив за штампу склопу скандалима и приказивању интиме оних који не желе да је сакрију. „Жута карта“ је била намењена проституткама у Русији и Аустроугарској царевини, или се издавао такав пасош који су у Француској добијали робираши после одслужења казне. Виктор Иго у *Јадницима* објашњава зашто Жан Валжан после деветнаест година у затвору носи „жути пасош“ који га ставља на лош глас код послодавца и власти.

Жута се повезује са друштвено одбаченима и са душевним болесницима, понекад одевеним у жуту кошуљу или огртач, слично лудацима или лакрдијашима приказаним у средњем веку. Азили за умоболне, називани „жуте куће“, бојени су у жуто. Није случајно што је Шарлота Перкинс Гилман у књизи *Жути тапет* затворила своју јупаницу у трошно колонијално здање са решеткама на прозорима и жутим тапетима, чија је психоделична шара доводи до лудила.

Проститутке, које у XIX веку више не морају да се облаче у упадљиве боје да би се разликовале од часних жена, и даље фарбају косу у плаво, то јест у жуто. Стало им је да буду плавуше које су одувек представљале примерак идеалне женске лепоте. Некадашње сексуалне раднице су најчешће шеткале огрнуте жутим шалом, у жутој одећи са трака-

ма и додацима у боји злата како би их муштерије лакше училе при пригушеној светлости фењера у тупаво осветљеним градовима.

Жута се плете око невероватних прича на писац Жил Барбе д'Оревилли у новели збирке *Баволице* описује жену која се, у озлобљеној париској четврти, истиче не само врцавим ходом већ и упечатљивим изгледом, сатенском хаљином боје шафрана са златастим одсјајима и дивним турским шалом на црвене и жуте пруге. У питању је војвоткиња која покушава да мушкарце намами као блудница да би укала име мужа кога презире.

Жути шешир се појављује у дугачком допису неког брижњог лекара из Монпелјеа. Наиме, он препоручује да проститутке, ради успостављања каквог таквог реда и мира, као и могуће опомене да дружење са оваквим женама може да муштерију угрози сифилисом, носе бледожути шешир са траком или велом исте боје или појас такве боје, на којем ће се налазити плочица са девојчаним регистарским бројем. Жута се лако уочава, она опомиње и, како каже сликар Кандински, пробада поглед и шкоди очима које не могу да је поднесу.

Али има и другачијих, нежних сведочења. Такво је Ван Гогово, који обожава жуту и у њој у сунчеву светлост. Он писмом извештава брата Теа о својим светлосним авантурама у житном пољу. „Заблестуло ме је сунце и ударило ме је у главу, сунце и светлост које могу назвати само жутим, сумпор-жутим, лимун-жутим, златножутим.“

Ево још једног залубљеника у жуту. Гистав Флобер се запутито чак у Тунис да би се за будуће писање романа боље обавестио о Картагини и потпуније осетио „светлост боје“. Он пише пријатељу Лују Бујеу 1862. године, када се појављује његов „картагински“ роман *Саламбо*, да је после тог путовања најзад обликовао идеју „Саламбо“ како би читаоцима пружио јасну представу о жутој боји.

Није посве јасно шта је писац тиме желео да каже кад се зна да је у роману *Саламбо* главна боја – црвела. ■

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

Одаје с киповима

Када се својевремено, а давно то беше, један изопачени човек у неком од градова дивне Андалузије дочепео власти, није се смирио док није отворио двадесетчетири браве једне тврђаве да би видео шта има у њој, бар како је о том догађају известио хроничар Борхес. А унутра је затекао Арабљане у дрвету и у металу на својим хитрим јахаћим животињама, коњима или камилама, с бурнусима који им лепршају по плећима, с јатаганом причвршћеним ременима и копљем спремним за бацање у десној руци. Све су те прилике биле изражене у облику кипова и бацале своју сенку на тле:

“И слепац би их могао познати самим додиром. Предње ноге у коња нису додиривале земљу, и они су стајали чврсти, као да су се пропели.”

Негде дубоко скривена и заборављена повест о кинеском императору Чин Ши Хуанг Тију казује да је овај веселик наредио да се испод планине Ли изгради гробница и сачини глинена војска од осам хиљада коњаника, пешака и стрелаца наоружаних мачевима, луковима, стрелама и копљима како би чували прилаз Великој гробници у којој ће, једног дана, он почивати. Глинени кипови војника обучавани су да спрече смрт да уђе у последње императорово коначиште.

А после изумирања људске врсте на Земљи, у пустим пределима Америке где су вршени спорадични опити и детонирање нуклеарне бомбе, остале су уиновске макете лажних градова у чијим лажним кућама су и даље седеле пластичне лутке које су читале новине удобно заваљене у фотеље, седеле у лажним кухињама за столом са послуженим лажним ручком, спавале или гледале телевизију на ТВ екранима који су истрајно и заувек емитовали тачкасту маглицу и говорили: бззз, без краја и конца.

Бззз.

Ђорђе Писарев

САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ, ИЗ РУКОПИСА

Предраг Бјелошевић

СТАЊЕ ПУСТИЊЕ

Помјера се лице пустиње
час испред је а час у нама
покоја емоција ко иње
у сивилу још бљесне сама

Изненади нас и ноћ кад падне
на покретне скулптуре дина
облака фигуре неба гладне
промичу журно од давнина

Кроз срце човјека тече ријека
извор јој увире у властито било
а поглед враћа се таме издалека
гдје клупко наде у сан се свило

ОТКОС

Сједим. Сједим. Чекам.
Ни знака. Ни мука. Ни ромора.
Избија сат. Кликћу клепапа.
Звоне звона.
У ред стајем. Мртав.
Да свијетлим.

Поље некошено.
Цвијеће небрано.
Коњи у галопу.
Мрави у поретку.
Сури орлови небом шестаре.
Дан осунчан. Ноћ мркла.

Уздићи се изнад. Или остати.
Опстати лак. Као празан лежај.
Ушушкан топлим ријечима.

И смијех. Смијех над собом
слушати.
Као симфонију равнодушности.
О изласку. И заласку.
Свога времена

БУКЕТ ЗА ГОСПОДА

Петунија магнолија
красуљак љубичица
адам каранфил невен
рузмарин орхидеја
ружа тулипан звончић
растивић боквица
различак чемерика
млечика језичак и ја

Кадуља јасмин сљез
јоргован кукуријек
висибаба олеандер
копитњак хортензија
гладиола тритрла
кантарион памтивијек
ђурђевак рунолист
тамјаника козлац и ја

Фикус филадендрон
јагорчевина горчица
бијела рада кућна срећа
дријемеж ружица
змијски цар коњогриз
божур светица и ја

Сунцокрет маслачак
кактус вријес сузица
амарилис трolist
хризантема боб рујница
чичак лаванда нарцис
мајчина душица и ја

Из новог рукописа

ЧОВЈЕКУ КОЈИ НАС ОКУПЉА

Постоје људи и постоји вријеме
постоје људи у времену
и вријеме у људима
Постоје људи испред
и људи из времена
Постоји човјек времена
и човјек против времена
и човјек за сва времена
Постоји вријеме човјеково
и човјек само свога времена
Постоји човјек који нас окупља
на радост времену
И вријеме које не пролази
и прошлост која траје
као и човјек који нас окупља
Човјек – свијетлионик за људе
човјек чија мисао освјетљава
прошлост
а сва загладена је у будућност
Постоји човјек који нас окупља
у времену
Ми знамо његово име
Ми – који познајемо себе
Упркос времену
ненаклоњеном људима
Упркос људима
несвјесним времена свога

ВРИЈЕМЕ ПЈЕСНИКА

Вријеме наклоњено
пјесницима.
Никада није било. Само чудо.
Што као дух љубави у свецима.
Диз'о их је небесима у крило.

А народ Животињи у чопору
сличан. Режи бијесно на све што
опире се. Свом лајавом узору.
Брњицу ставио би
и не би прашто.

И данас. У ери вјештачког ума.
Кад владају сабласне креатуре.
С лица бездушја
стољетних пума.
Пјенасте слине
низ заставе цуре.

Па ипак. Над удесом
својим човјек
стоји. Осуђен на смрт.
Живи кадар.
При говору му језик
ландара пријек.
Мјесто пјесничког
дивљачког владар.

Све виђено је и знано
прије потопа.
Неко је небески
са нама вино пио.
Није Свевишња.
Ђаволски је стопа.
И клицу лудости
у сан нам засадио.

ПОСЛЕДНА СВЕТА ВАЈАРА РИСТА СТИЈОВИЋА

Пад као подсећање

Пише: Јасна Кујунџић Јованов

Ристо Стијовић (1894 – 1974) један је од најзначајнијих вајара Краљевине и послератне Југославије. Мало је рећи да му је живот био узбудљив; рођен је и одрастао у Подгорици, почео је да учи вајање у Уметничко-занатској школи у Београду (1912) код чувеног Ђоке Јовановића. Као ни остали професори касније, ни Јовановић није одобравао „другачије“ размишљање свог ученика. Почетак рата приморао га је на повлачење с војском, а потом из Драча, преко Крфа, бродом на Корзику и у Марсеј. Ту је наставио школовање (1916) и захваљујући школској награди за скулптуру могао у Паризу да се упише се на Ecole Nationale Supérieure des

ла коју је икад видео“ и препоручио државној комисији да је откупи.

Уследила су учешћа на париским салонима, „мене су у Француској сматрали за Француза, младу наду француске скулптуре“, све док 1928. није дошло до пожара у атељеу у Сите Фалгијер, где је изгорело готово све што је у Француској извајао. Та несрећа и велика економска криза приморали су га да се врати у Београд. Уследиле су и изложбе, Прва (увек их је обелжавао бројевима) 1928, заједно с Петром и Николом Добровићем (данас често поминалим архитектом) 1930; у међувремену је приступио Уметничкој групи „Облик“ и почео да ради скулптуре за јавне грађевине. Из сарадње с „Обликом“ и Бранком Поповићем произтекла је монографија коју је овај сликар и критичар приредио 1933, као прву монографију неког нашег уметника уопште.

С друге стране, пријатељством са Сретеном Стојановићем и Милом Милуновићем претворило се у ривалство, те су Стијовићу дуго била затворена врата Уметничке академије. Вајање је почео да предаје тек након 1945. Остао је посвећен приказивању фигура из животињског света, али се посветио и својеречној стилизацији женског тела, портрете је изводио евоцирајући искуства стечена у сусретима с уметношћу далеких земаља.

Изамеђу два светска рата животине и женска тела, интимистички нигомирање, клесао је из комада дрвета необичних имена и егзотичног порекла, што их је заодевало посебном поетском снагом и топлином. То је вероватно био разлог да је његова *Каријатида* из 1931. уврштена у селекцију Венецијанског бијенала 1952. „Разумљиво је да је лирском тоналитету у пластици боље да се изрази у мањој димензији,“ приметио је критичар Радојица Ное Живановић. Многе од тих скулптура страдале су у другом великом пожару атељеа у београдској Палати „Луксор“ приликом бомбардовања у априлу 1944. Стијовићев значај уочила је Катарина Амброзић и од краја педесетих година прошлог века покушавала да објави његову монографију, релизовану тек 2006.

У чланство САНУ је ушао 1963-е, те му је 1969. приређена и ретроспективна изложба за коју је, с посебном наклоношћу, текст написао Лазар Трифунџић. Значајан број радова у Музеју историје Југославије говори о томе да је Стијовића волео и Јосип Броз, а вајар се домовини одужио легатима родном граду и Београду. Легат у Подгорици смештен је у реновираној кући породице Стијовић и веома је активан, док београдски дели тужну судбину других легата – чека на темељну обраду и приказивање у јавности. И од лепе животне приче са Жаном Диншан остао је само један рељеф у дрвету – израђен после њене смрти по давно насталом акварелу (1973). Делима несталим у два пожара и изгубљеним документима недавно се придружио и несласни завршетак скулптуре жене, која се обрнула с постаментна на једној београдској фасади и завршила на плочнику као гомила камења. ■

Детаљ фотографије Лазаре Трифунџић

Beaux-Arts (1917–1923). Биће један од ретких земаља који ће је и завршити.

У Паризу је живео у атељеу у Сите Фалгијер, број 11 – где је пре њега радио Модилијани, а потом и Сутин, а касније су се сместили Сретено Стојановић и Мило Милуновић. Све заједно су их везивали сиромаштво и жеља да се прославе као уметници. Оженио се Жаном Диншан из чувене уметничке породице и у њој стекао подршку за цео живот. По доласку у Париз поновио је срећу Ђоке Јовановића, а узорци су му били и Емил Бернар и Франсоа Помпон. Помпон је у прво време клесао скулптуре по нацртима других вајара (као што ће за Стијовића касније радити Ђузепе Пино Граси), а потом се посветио фигурама животиња. Захваљујући њиховом пријатељству, Стијовића ће привући свет животиња и претворити га у првог и готово јединог нашег вајара анималисту.

Његове скулптуре су се већ тада разликовале од радова других аутора, инспирисане источњачким културама, Египтом и афричком уметношћу. Две скулптуре, као једина вајарска дела, биле су изложене у чувеној Галерији Леополда Зборовског, који је открио Модилијанија и Сутина, где су излагала дела Гогена, Пикаса, Фужите, Ривере, импресиониста. Сам Стијовић каже да је Зборовски био велик пробирач и није хтео да излаже Добровићеве ни Шумановићеве радове. Током школовања је због приступа скулптури долазио у сукоб с професором Бурделом, али је Бурдел ипак тврдио да је Стијовићева скулптура изложена код Зборовског „најбо-

ПОЗОРИШНИ ПУТОПИСИ

Путовање кроз младост будућег театра

Пише: Александар Милосављевић

Маратон је име града у Грчкој. Плутарх вели да је војник Филипис трчао од Маратона до Атине да би објавио победу Грчка и пораз Персијанца у бици на Маратонском пољу. Претрчавши наведену руту, Филипис је, каже легенда, умро. На основу ове приче маратон је и траја на 42 километра и 195 метара, којом се по правилу завршавају олимпијске игре. Маратон је и појам којим се, понајпре у спорту али и у другим сферама, жели нагласити да успешно бављење неком активношћу подразумева стрпљење, снагу воље и истрајност.

Маратон је, међутим, и светковина којом се незванично окончава позоришна сезона у Србији. А овде се она, такође традиционално, мери од Битке до сомборског Маратона. Све што уследи после сомборског фестивала, а претходи Београдском интернационалном театарском фестивалу, спада у летњи период, међусезону, период кад настају представе које су зајемиле да конкуришу за Стеријино позорје, па отуда имају шансу да се пласирају на оно које ће бити одржано наредне године.

Битка код Маратона вођена је 490. године пре Христа. Као спортска дисциплина, маратон је, благодарношћу иницијативи Мишела Бресала и подршци Пјера де Кубертена, уведен 1896. на првим Олимпијским играма модерне епохе. Сомборски Позоришни маратон има много краћу историју. Постоји, наиме, само 33 година. Мало ли је с обзиром на одашњи третман културе сећања? Нимало! Напротив, узмемо ли у обзир актуелно гашење или одвећ лако отказивање многих театарских манифестација, Сомборци иза себе имају респектабилну традицију заасновану на смелој маштовитости, упорности и – оном што је могуће разумети једино ако сте били у сомборском Народном позоришту.

Дитресија. Привидна. Излазећи с једне од премијера тамошњег театра, сударам се с редовним посетиоцем овог и других наших позоришта. Погледом и покретом главе, дакле немо, поставља ми у том часу једино могуће питање: шта мислим о представи. Одговарам одсечно, кратко и нетипично за моју оцену резултата сомборског театра. Кажем: „Не!“. Па како, побогу?! узврати ми стговорник, иначе „дининг“, што значи особа која се не бави позориштем. „Немој рећи да се теби допала“, рекох. „Одлична је“, одговара мој пријатељ Душко, и поновно додаде: „Ја сам Сомборци!“

Е баш је у овом одговору садржано „ово нешто“ што, уз низ других елемената, одређује судбину Народного позоришта Сомбор. То је, наиме, верна сомборска публика која је одлучила да поштује свој театр, да уважава његов глумачки ансамбл, обожава његове премијере, вазаду пуни (дв) његове сале до последњег места и бестоговорно брани сваки његов успех и неуспех. Или, будимо прецизни, сваки његов полусуспех.

Тако је пре 33 године настао и Позоришни маратон. Можда из опуштеног кафанског наскана, из потребе да хоризонти локалне публике или видници гледалаца других средина буду проширени, из ината или превеликог самопуздања (без кога, узглед, није могуће ступити на позорницу) – тек Маратон је стартовао као фешта која почиње у петак увече, траје током суботе, а окончава се након „цветног удара“, који с балкона црвеном заспе позорницу и глумце, у недељну зору паприкашем који се у дворашту театра крчи у котлићу.

Представа је било много – понајпре сомборских и тек понека гостујућа, пауза је било мало – тек да буде променљива сценографија и да чланови сомборског ансамбла промене костиме, али је весеље и радости било много. Доцијије су мењале концепције, али је фестивалски дух остао исти.

На Маратону се Сомбор и опраштао од представа које су природно одслужиле свој век. Тада су природно отпадале све редитељске концепције и сви годинама поштовани договори глумца, па су каткад драме и трагедије претрпале у карневалске догађаје, у вагнетоме радмиловићевских импровизација и досетки, у светковине у којима су подејнако уживали и актери и публика. Пре свега сомборска, мада су одувек на Маратон долазили и гледаоци с других страна.

Ове године, обезбеженом климатом свих могућих криза – од финансијске до оне која се излила на улице, тргове и друмове – Сомборци су на Маратон позвали представе студената глуме и режије домаћих и регионалних позоришних факултета и академија. Отуда је овај Маратон, логично и сомборски инвентивно, добио име: О младости! О да, младости! О да, младости! И, била је то истинска прослава младости. Оне праве, неискварене лажним оправдањима, фолирањима и театарском шмиром, искрене и посвећене позоришту.

Баш зато је гледање студентских представа задовољство засновано на регистровању првих пропласаја талента, на препознавању младалачке енергије, глумачке невиности и шарма. На испитне представе студената глуме руководиоци наших позоришта одише и да би стекли увид у будућност домаћег театра, да би благовремено регрутовали глумачке снаге за своја позоришта. То је барем викило за времена када је било могуће запошљавати глумце и природно обављати глумачке ансамбле. Последњих година студенти испитне представе најчешће играју за одабрану и малобројну публику, за оцене и – себе саме.

Осам што су на Маратону угостили студенте, Сомборци су им помогли и да оплемне представе декором из сомборског фондуца и да адекватно осветле позорницу, па су представе студената новосадске, београдске и банаључке Академије, те београдског Факултета драмских уметности, у Сомбору засијале можда и већим сјајем од оног на испиту. На Маратону су студенти извели своја вађења Чехова, Александра Галина, Милене Марковић, Ива Брешана и представама које су режирали професори Јасна Буричић, Радослав Милениновић, Милица Краљ, Јана Маричић, Небојша Милованић и Борис Лјешевећ, Аница Петровић је извела ауторску мајстор представу Музеј, насталу по роману Ерицанда Луа, Тамара Кострешевећ је режирала Пилоумена Мартина Макдоне, а Симо Ђукић се представио режијом Федрине љубави Саре Кејн. Овогодишњи Маратон је са гитаром у рукама, песмом групе Филип Превајмо до зоре отворио Борис Лјешевећ.

Било је на Маратону сјајне глуме, fine одмерености, наглашене сценске суптилности, перфектног певања, промишљеног сценског покрета, баш као и прејане глуме, искуване снажног емоционалног набоја, прегласног говора, несигурности и редитељских неодмерености, но све је то било покривено жељом оних на сцени да удоволе онима у гледалишту. Сомборци, традиционално и бескомпромисно заљубљени у театр, на Маратону су пунили сале позоришта, па је тако осмесима окончао једна од најмрачнијих позоришних сезона домаћег театра, а Фестивал је показао да је нада нашег театра у младости и студентима. ■